

Отже, для здійснення наступності у змісті обслуговуючої праці з обробки текстильних матеріалів необхідно:

- встановлення системи внутрішньо-предметних і між предметних зв'язків в обслуговуючій праці з обробки текстильних матеріалів;
- встановлення системи тематичних і міжкласних зв'язків в обслуговуючій праці з обробки текстильних матеріалів;
- реалізація наступності у змісті обслуговуючої праці з обробки текстильних матеріалів шляхом застосування концептуальних засад наступності, системи міжпредметних зв'язків, традиційних методик і інноваційних технологій навчання.

Встановлено, що реалізація наступності у змісті обслуговуючої праці з обробки текстильних матеріалів у загальноосвітній школі потребує складного процесу проектування змісту й виробу технології його реалізації у ступеневій підготовці. Провідною дидактичною метою застосування наступності у змісті обслуговуючої праці з обробки текстильних матеріалів визначено забезпечення успішного оволодіння учнями, а потім і студентами основними фундаментальними й професійно значущими знаннями, вміннями, досвідом творчої діяльності та емоційно-цілісного відношення до дійсності, досвідом впровадження міжпредметних зв'язків (МПЗ) у навчальному процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Програма з трудового навчання для загальноосвітньої школи. — К., 2004.
2. Каверіна Т. А., Каверін М. А. Педагогічна практика. — К., 1991.
3. Дидактика сучасної школи: Посібник для вчителів. — К., 1987.
4. Зотов Ю. Б. Організація сучасного уроку. — К., 1984.
5. Іл'ясов Р. А. Педагогічні умови здійснення наступності навчання в середній і вищій школі: Автореф. дис. ... канд. пед. наук — 1989р.
6. Анспак Я. І. Про наступність в практичній підготовці університету до практичної діяльності.

Тарас СОРОКА

ОРГАНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО КОРИСНОЇ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

В статті розкрито особливості організації суспільно корисної продуктивної праці на уроках трудового навчання в період другої половини ХХ століття. Обґрунтовано форми та основні методичні прийоми організації продуктивної праці учнів. Розкрито умови, необхідні для запровадження продуктивної праці в процесі трудового навчання та успішного формування політехнічних трудових вмінь.

На уроках трудового навчання у шкільних майстернях учні мають не тільки вчитися прийомам роботи, набувати вмінь і навичок їх виконання. Система роботи на заняттях повинна будуватися так, щоб виховувати у школярів повагу до праці і людей праці, бережливе ставлення до матеріальних засобів та природних ресурсів, творчий підхід до будь-якого поставленого перед ними трудового завдання. Адже трудове виховання є провідним напрямком формування особистості, одним із засобів якого є поєднання навчання з продуктивною працею.

Організація суспільно корисної продуктивної праці на уроках трудового навчання в другій половині ХХ століття перебувала на дуже високому рівні. Цьому питанню значну увагу приділяли науковці: П. Атутов, А. Гордін, А. Дьомін, В. Заплатін, А. Князьов, В. Поляков, Д. Тарнопольський, Д. Тхоржевський, К. Швецов та ін.

Аналіз набутого історико-педагогічного досвіду зазначеної проблеми у системі трудової підготовки учнів загальноосвітніх шкіл заслуговує уваги на сучасному етапі. Це зумовлено, насамперед, суспільно-економічними відносинами, швидким розвитком науки і техніки, технологій виробництва, що нашо́вхує молоду людину на усвідомлення нею своєї ролі в теперішньому високоінформаційному технологічному світі.

Метою статті є розкриття особливостей організації суспільно корисної продуктивної праці на уроках трудового навчання в другій половині ХХ століття.

Досвід 5–6 років роботи шкільних майстерень, з початку відновлення предмета «Трудове навчання» в 1954 р., підтвердив необхідність створення в них умов продуктивної праці, побудови системи трудового навчання на основі виготовлення продукції суспільно корисного значення. Він показав недоцільність навчання дітей обробки деревини і металу на перетворення дерева в тирсу, а металу в ошурки.

Оскільки в цей час у всіх школах було виробниче навчання, виникла необхідність у створенні єдиної послідовної системи трудового навчання в середніх і старших класах. Робота у навчально-виробничих майстернях учнів 5–7 класів, які вивчали основні прийоми обробки дерева і металу, ознайомились з елементами електромонтажних робіт, була першою ланкою подальшого розвитку виробничого навчання. Їх навчання організовувалось на основі таких положень [8]:

1. Послідовне виконання програм практичних занять у шкільних майстернях.
2. Відповідність обсягу праці фізичним можливостям учнів і змісту програми.
3. Набуття учнями навичок при виготовленні виробів або окремих деталей виробів, які пізніше йдуть у споживання.
4. Виготовлення учнями 5–7 класів окремих деталей для виробів, які випускають учні 9–11 класів.
5. Зміна учнями 5–7 класів одних видів робіт на інші, під час виготовлення виробів із металу, дерева або пластмаси.
6. Залучення учнів до продуктивної праці в позаурочний час, але не більше, ніж 4 години в тиждень.
7. Отримання заробітної плати відповідно кількості і якості виконаної роботи.

Вибір об'єктів праці відповідав педагогічним цілям і забезпечував виконання програми з трудового навчання.

Визначивши два напрямки продуктивної праці учнів на основі аналізу досвіду роботи в навчальних майстернях у 5–7 класах (робота на внутрішні потреби школи; робота на виконання зовнішніх замовлень від підприємств, колгоспів та інших організацій), К. Швецов, А. Дьомін обґрунтували форми організації продуктивної праці учнів на виконання зовнішніх замовлень [10]:

1. Учні працюють за навчальною програмою у майстернях з типовим обладнанням і в процесі практичних занять виконують замовлення підприємств.
2. Часто школи разом із замовником встановлюють у майстерні спеціальне обладнання і пристосування. При цьому перелік видів виробів на замовлення обмежується, але продуктивність праці учнів і якість виробів помітно покращуються. Праця учнів наближається до виробничих умов.
3. Якщо в школі є механічна або столярна майстерня для виробничого навчання старших класів, можна частину операцій з виготовлення виробів передати учням 5–7 класів.
4. Інколи школи виконують замовлення, роботу над якими неможливо пристосувати до навчальної програми. Виконання їх організовується за рахунок годин, відведених на суспільно корисну працю і літню практику.

Така система роботи сприяла покращенню організації всього навчально-виховного процесу в майстернях. Сам факт роботи над виготовленням деталей, які йшли на потреби народного господарства формував в учнів більш серйозне ставлення до праці, наближаючи організацію діяльності на робочих місцях у навчальних майстернях до виробничих умов.

Продуктивна праця була основою трудового навчання. Організація її розширювала діапазон вибору системи вправ і разом з тим заклала перші основи формування умінь в організації виробництва. Продуктивну працю планували на рік. При такому підході враховувались особливості різних періодів навчального року: продуктивна праця в початковий період; у період, коли учні вже набули певних умінь (друга і четверта чверті навчального року); під час канікул; під час навчально-виробничої практики. Відповідно до кожного періоду, підбирались прості одnodетальні або багатодетальні вироби для моделювання і конструювання (оскільки програмою було передбачено спеціальні заняття). Враховувалось також призначення виробів: для обладнання майстерні, для навчальних кабінетів школи, для домашнього вжитку, на замовлення дитячих садків, виробництв, колгоспів тощо. Для прикладу розглянемо план продуктивної праці на навчальний рік у 5 класі, наведений у табл. 1 [9].

Таблиця 1

План продуктивної праці на навчальний рік у 5 класі

Дидактична мета	Трудові завдання			
	однодетальні		багатодетальні	
	назви	час (у год.)	назви	час (у год.)
Формування початкових вмінь а) Обробка деревини	1. Настільна дошка для малювання	2	1. Поличка для сірників	1
	2. Дошка для розрізання продуктів	15	2. Поличка для ниток і ножиць	1,5
	3. Ручка держака пробірок	1,5	3. Екер	1
б) Обробка металів	4. Ящик для квітів		4. Ящик для квітів	2
	5. Пакувальний ящик		5. Пакувальний ящик	2
	1. Ванночка	1	1. Вішалка	2
	2. Коробка для деталей	1,5	2. Підставка для паяльника	2
Формування комплексних умінь а) Обробка деревини	3. Екран	0,5	3. Совок	1
	4. Дротяні гачки для вішалки	1,5	4. Відерце	3
	1. Ручка для молотка	1,5	1. Шпаківня	2
	2. Ручка для лопатки	3	2. Ножиці	1,5
б) Обробка металів	3. Підрамник для таблиць	1	3. Підставка для квітів	2
	4. Рейки для наочних таблиць	0,8	4. Ящик для розсади	2
	1. Формочки для тіста	2	1. Мірне скло	1
	2. Скребки	1	2. Гачки віконні	0,2
Конструювання	3. Етикетка для ключа	0,5	3. Етикетка для ключа	0,6
			1. Поличка для вмивальника	2
			2. Лічильний ящик	3
		3. Модель реактивного човна	3	
		4. Парова вертушка	4	

Фрагмент календарного плану виготовлення виробів у шкільних майстернях у 6 класі на потреби інших навчальних дисциплін мав форму, яка наведена у табл. 2 [3].

Таблиця 2

Фрагмент календарного плану виготовлення виробів у шкільних майстернях для 6 класу на потреби окремих дисциплін

Замовлення з фізики		Замовлення з математики	
назва виробів	тема	назва виробів	тема
Пружний динамометр	Одиниці ваги. Вимірювання сили	Моделі многокутників	Поняття про многокутники
Різноманітні фігури із дерева і металу: а) однакової ваги; б) однакового об'єму	Питома вага, питомий об'єм	Моделі трикутників: а) тупокутного; б) гострокутного	Види трикутників
Прилад для визначення пружності металу і деревини	Властивості твердих тіл	Модель жорсткого трикутника	Властивості трикутників
Модель поршневого насоса	Властивості рідин. Текучість рідин. Передача тиску рідинами	Моделі різноманітних прямокутних трикутників	Властивості прямокутних трикутників

Основні методичні прийоми організації продуктивної праці були такими: пояснення будови виробу і його деталей; розкриття поняття «конструкція» і «конструювання»; виконання

учнями завдань для закріплення поняття про конструкції виробів, механізмів, вузлів тощо; виконання учнями проектних завдань із складанням ескізів за фізико-технічними або габаритними даними; конструювання за готовими або складеними школярами ескізами.

Для запровадження продуктивної праці в процесі трудового навчання і для успішного формування політехнічних трудових умінь необхідно було, щоб систематично виконувались такі умови [9, 62–63]:

1. Достатній технічний рівень розповіді вчителя.
2. Демонстрування вчителем трудових процесів.
3. Наукове розкриття змісту і призначення прийомів праці, інструментів, пристроїв, верстатів, політехнічний аналіз властивостей матеріалів.
4. Встановлення відповідного співвідношення ручної і машинної праці.
5. Застереження учнів від помилок, які можуть виникнути в процесі виконання виробничих операцій.
6. Виконання виробничих операцій за усними та письмовими інструкціями і за самостійно складеними картками.
7. Формування вмінь (у процесі виготовлення виробів), які потребують повторення раніше засвоєних умінь і закріплення нових.
8. Формування конструкторсько-технологічних умінь на спеціальних заняттях.
9. Навчання планувати індивідуальну і колективну працю. Ознайомлення з основами технології, техніки і організації сучасного виробництва.
10. Правильна організація праці і відпочинку учнів.

З часом продуктивна праця учнів на уроках трудового навчання організувалась таким чином:

– праця, результат якої призначений для потреб свого колективу (праця в якості самообслуговування). Наприклад, благоустрій спортивних площадок при школах, виготовлення обладнання для кабінетів;

– праця, результат якої призначений для потреб інших колективів (праця в якості шефства): шефська допомога учнів дошкільним закладам. Почуття відповідальності, обов'язку тут вище, оскільки учні несуть моральну відповідальність за результат своєї праці не тільки перед своїм колективом, але й перед іншими. Варто зауважити, що праця учнів, як в першому, так і в другому випадках, за всієї різноманітності її видів носить, як правило, епізодичний характер і часто не охоплює всього колективу учнів;

– праця, результат якої призначений для всього суспільства (праця в порядку виготовлення товарної продукції). Виконання учнями виробничих замовлень, участь у випуску товарної продукції відкриває широкі можливості організації систематичної праці всіх учнів 5–7 класів. Але головним є те, що тут відповідальність за результат праці учні несуть не тільки перед собою, але й перед замовником. Замовник — державне підприємство чи колгосп. Він покладає всю повноту матеріальної, юридичної, моральної відповідальності за виконання роботи на шкільний колектив.

Кількість роботи, передбачена виробничим планом, терміни її виконання, вказувались у договорі; якість роботи визначалась відповідно до існуючих ГОСТів, — все це були об'єктивні критерії організації праці.

Економічна необхідність продуктивної праці школярів полягала не в тому, що суспільство неспроможне утримувати їх і вони змушені працювати, а в тому, що продуктивна праця школярів економічно необхідна суспільству, оскільки тільки в процесі такої праці, поєднаної з навчанням, формується новий тип людини — робітника, здатного на вищу продуктивність праці [2].

На початку 70-х років увага до суспільно корисної праці посилилась, її зміст повинен був відповідати рекомендаціям листа Міністерства освіти СРСР від 30. XII. 1971 р. № 84 — М «Про поліпшення організації суспільно корисної праці в загальноосвітній школі». Продовженням цього процесу стало відведення в навчальному плані на суспільно корисну працю 50 годин в 1972–1973 році. Сюди було включено і навчально-виробничу практику, що проводилась за програмою трудового навчання [6].

Зміст суспільно корисної праці учнів визначався з урахуванням їх віку і стану здоров'я, потреб школи, підшефних дитячих закладів, місцевих підприємств, організацій, колгоспів і

ТРУДОВА ПІДГОТОВКА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

радгоспів. Головними напрямками трудової діяльності учнів були: посильна участь у продуктивній праці, благоустрій і озеленення території, охорона природи, самообслуговування, роботи для школи, збір сировини, допомога дошкільним закладам. Розглянемо примірний зміст суспільно корисної праці учнів різних вікових груп (5–7 класи) у табл. 3 [1].

Таблиця 3

Примірний зміст суспільно корисної праці учнів 5–7 класів

Види суспільно корисної праці	5–6 класи	7 клас
<i>1. Самообслуговування</i>		
Чергування в класних кімнатах (прибирання).	+	+
Чергування по школі, в гардеробі, їдальні.	+	+
Догляд за рослинами в класах, коридорах, куточках живої природи і т. д.	+	+
Робота по обслуговуванню навчальних кабінетів і майстерень (допомога вчителю у підготовці приладів, обладнання, заготовок, реактивів і т. д.).	+	+
Догляд за присадибною ділянкою школи.	+	+
<i>2. Роботи для школи</i>		
1. Виготовлення і ремонт обладнання, інвентаря	+	+
Виготовлення дидактичного матеріалу для початкової школи.	+	+
Виготовлення ящиків для розсади, підставок для квітів, різноманітних полицок для навчальних кабінетів.	+	+
Участь в обладнанні навчальних кабінетів, майстерень.	+	+
Виготовлення інвентаря і спорядження для екскурсій і походів.	+	+
Виконання робіт для шкільної бібліотеки: виготовлення каталожних ящиків, роздільників і т. д.	+	+
Ремонт шкільних меблів.	+	+
2. Роботи на пришкольній навчально-дослідній ділянці	+	+
<i>3. Участь в продуктивній праці</i>		
Виготовлення деталей, виробів з деревини, металу та інших матеріалів на замовлення.	+	+
Виготовлення іграшок, сувенірів для дошкільних закладів.	+	+
<i>4. Охорона природи</i>		
Охорона зелених насаджень подвір'їв, вулиць. Насадження дерев.	+	+
Участь в охороні пам'яток природи.	+	+
<i>5. Збір сировини</i>		
Збір металолому, макулатури.	+	+
Збір лікарських рослин.	+	+

Найбільш поширеними формами організації суспільно корисної праці були трудові бригади і ланки школярів.

Розглянемо орієнтовний перелік видів суспільно корисної продуктивної праці учнів 5–7 класів за розділами «Основи техніки» і «Обробка матеріалів» [7, 139–146]:

1. Виконання замовлень машинобудівельних та приладобудівельних підприємств.
  2. Виконання замовлень лісництва, лісозаготовчих господарств, звірогосподарств.
  3. Виконання замовлень будівельних і житлово-експлуатаційних організацій та підприємств.
  4. Виконання замовлень підприємств сфери побутового та комунального обслуговування населення.
  5. Виконання замовлень шкіл та закладів системи Міністерства освіти.
  6. Прилади і види робіт для навчальних кабінетів.
  7. Виготовлення виробів для реалізації через торговельну мережу.
- З середини 80-х років у загальноосвітніх школах намітилась тенденція до посилення економічної спрямованості організації продуктивної праці школярів.

Постановою Ради Міністрів СРСР від 30 серпня 1984 року № 928 було затверджено «Положення про базове підприємство загальноосвітньої школи» [4, 13–20]. Завданням спільної роботи базового підприємства і школи було забезпечення загальнотрудової підготовки політехнічного характеру учнів і підготовка до оволодіння масовими професіями.

Разом з тим передбачено працю дітей на замовлення підприємств — на договірній основі. Договір був тим документом, на основі якого будувались фінансово-економічні відносини адміністрації школи та підприємства. Цей документ дозволяв школі перспективно планувати як організацію продуктивної праці учнів, так і їх трудову підготовку в цілому [5].

Цілком очевидно, що виховна спрямованість навчального процесу в шкільних майстернях, в першу чергу, забезпечується тоді, коли кожен учень усвідомлює значущість виробу, який виготовляється. А тому суспільно корисна продуктивна праця на уроках трудового навчання і в теперішній час не повинна втратити своєї актуальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверичев Ю. П., Кулешов С. М. Сборник документов по трудовому обучению. — М.: Просвещение, 1983. — 192 с.
2. Гордин А. Ю. Производительный труд учащихся в восьмилетней школе // Школа и производство. — 1963. — № 10. — С. 37–43.
3. Заплатин В. Н., Князев А. Г. Предметная система планирования в мастерских // Школа и производство. — 1967. — № 1. — С. 20–26.
4. Кулешов С. М., Аверичев Ю. П. Сборник документов по трудовому и профессиональному обучению. — М.: Просвещение, 1987. — 209 с.
5. Леонтьев А. В. Развитие содержания и организации созидательного труда школьников в образовательной области «Технология»: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. — М., 2003. — 367 с.
6. Лист Міністерства освіти СРСР «Про поліпшення організації суспільно-корисної праці в загальноосвітній школі» від 30. 12. 1971 р. № 84 — М // Збірник наказів та інструкцій МО УРСР. — 1972. — № 6. — С. 5.
7. Программа трудового обучения учащихся 5–7 классов. — К.: Радянська школа, 1986. — 150 с.
8. Тарнопольський Д. М. Производительный труд учащихся V–VIII классов и связь его с производственным обучением старшекласников // Школа и производство. — 1961. — № 9 — С. 35.
9. Трудове навчання в школі: Збірник статей. Випуск 1. — К.: Радянська школа, 1968. — 152 с.
10. Швецов К. И., Демин А. И. Производственный труд учащихся 5–7 классов в учебных мастерских школ Украины // Школа и производство. — 1960. — № 4. — С. 36–42.

Тетяна ГУЦАН

УПРОВАДЖЕННЯ ПРОФІЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ

У статті проаналізовано стан впровадження економічного профілю у ЗНЗ України та Росії, визначено структуру шкільної економічної освіти, виділено проблеми впровадження економічного профілю у навчальний процес ЗНЗ та узагальнено можливі шляхи їх подолання.

Важливим кроком реформування загальної середньої освіти є її перехід до профільної старшої школи, актуальність впровадження якої зумовлена низкою причин: більшість батьків намагаються віддати своїх дітей до навчальних закладів, зміст навчання в яких максимально враховуватиме інтереси (запити) школярів; не всі діти готові вивчати поглиблено предмети, які пропонують гімназії та ліцеї. У той же час приблизно 70% старшокласників віком 15 років знають, яким дисциплінам надати перевагу і ким вони хочуть стати у майбутньому [1]; вчителям легше працювати з учнями, які знають, навіщо вони навчаються; 90% старшокласників після закінчення загальноосвітнього навчального закладу планують продовжити навчання у ВНЗ. В Україні для впровадження профільного навчання прийнято низку нормативних документів, відповідно до яких старша школа (10–12 класи) має функціонувати як профільна. Профільне навчання — це вид диференційованого навчання, що передбачає врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до